

KRONİK

Rusya Suriye'de Ne Arıyor?

Prof. Dr. Erel Tellal, A.Ü: Siyasal Bilgiler Fakültesi

2015 Eylül ayı sonundan başlayarak Rusya Suriye'de hava operasyonları başlattı. IŞİD başta olmak üzere Suriye'deki rejim karşıtlarını vuruyor. Bu harekattan sonra Suriye'deki gelişmeler önceki dönemden farklılık göstermeye başladı. 2011'den sonra Suriye'deki gelişmelere deyim yerindeyse sırtını dönen Batılı devletler birer birer geri döndüler. Önce ABD, Paris saldırılarından sonra Fransa, ardından İngiltere ve Almanya... Peki, ne oldu da Rusya bu hava desteğini başlattı? Diğer devletlerin oradaki varlığı ve edimleri pek fazla sorgulanmıyor. Sykes-Picot Antlaşmasına, San Remo Konferansı'na verilen tarihi atıflarla ya da ABD'nin dünya jandarmalığına soyunmasıyla inşa edilen meşruiyet zemini Rusya için geçerli sayılmıyor. Rusya'ya ait bir savaş uçağını düşürmesiyle Türkiye bu denklemin içerisine girdi (ya da hep içindeydi). Rusya'yla ilişkileri ciddi bir sarsıntı geçiriyor. Henüz sona ermeyen süreç içerisinde sıkça sorulan bir soru var: Rusya Suriye'de ne arıyor? Bu yazının amacı söz konusu soruya yanıt vermektir. Bunu yaparken uluslararası ilişkiler tarihinden yola çıkılarak bir çerçeve çizilmeye ve bu çerçeve içerisinde yer alan devletlerin pozisyonları açıklanmaya çalışılacaktır. Önemli bir rol oynayan Rusya'nın "sahne"deki yeri bu yolla daha anlaşılır hale gelecektir.

Ayrıntıya girmeden, birkaç cümleyle birkaç yüzyıl geriye gitmekte yarar var. 1789 Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları sonrasında 1815'te uluslararası sistemde bir denge sağlandı: Avrupa Uyumu! Milliyetçi akımlar ve işçi sınıfı hareketlerine karşı monarşiler arasından işbirliğine dayanıyordu. 1830 ve 1848 Devrimleri (işçi sınıfının direnişi) ile 1871'de İtalyan ve Alman ulusal birliklerinin kurulması (milliyetçilik) bu dengeyi yerleyeksen etti. Emperyalist devletler arasındaki mücadele Dünya Savaşı'na yol açtı, savaş ise yeni bir Devrim'e: 1917 Ekim Devrimi! Sonrasında uluslararası sistemde yeni bir dengeye ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulaşıldı: İki kutuplu sistemin geçerli olduğu Soğuk Savaş. Bu denge 1989-1991'de (Berlin Duvarı, Doğu Bloğu ya da SSCB'nin yıkılmasıyla) son buldu. 1992'den başlayarak ABD

(NATO'daki bağlaşıklarını da zaman zaman yanına alarak) dünya denetimi için uğraş veriyor. Önce Doğu Avrupa'da (Balkanlar'da) Yugoslavya parçalanırken “denetlenebilir bunalım provası” yaptılar. Avrupa devletleri üstesinden gelemeyince ABD girdi devreye ve bunalım denetimden çıkmadan “çözdü”. 11 Eylül 2001 ise, uluslararası ilişkiler tarihinde gerçek anlamda bir dönüm noktası oldu. ABD el artırdı, ölçek büyüttü. Afganistan'dan başladı işe ve Avrasya coğrafyasına askeri birliklerini soktu. Irak'ın işgaliyle sürdürdü. Üçüncü adım “renkli devrimler” adı altında eski Sovyet coğrafyasındaki iktidar değişiklikleri oldu. Son olarak “Arap Baharı” Ortadoğu coğrafyasında köklü değişiklikler yarattı. Biraz açmak yerinde olabilir.

ABD 11 Eylül sonrasında Afganistan'a girerken BM Güvenlik Konseyi kararı ve NATO'nun 5. Maddeyi işletmesiyle uluslararası hukuk temelinde hareket ediyor görüntüsü verdi. Afganistan dışında Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'da askeri üsler açtı. “Yeni Büyük Oyun”daki bu önemli hamleyi Rusya Çin'i de yanına alarak, ancak 10 yıl içinde bertaraf edebildi. 2015'e gelindiğinde Afganistan'da sınırlı bir askeri varlığı sürse de diğer üsler kapandı.

Ardından sıra Irak'a geldi. Irak, (rejim değişikliğinin ardından) 1980-1988 yılları arasında İran'la savaşmış, 1990'da Kuveyt'i işgali sonrasında ve 1990'ların sonunda iki kez ABD'nin saldırısına uğramıştı. ABD 2003'te “diktatör” Saddam'ı ortadan kaldırmak için Irak'ı işgal etti. Irak'taki insan hakları ihlalleri sona erdirilecek ve demokrasi hakim kılınacaktı. Irak'ın işgali de bir 10 yıl sürdü. ABD çıkarken dağılmış bir Irak bıraktı. Özerk Kürdistan yönetiminin yanı sıra, Irak'ta ekonomik/sosyal yapı çökmüş durumdaydı. Bugün IŞİD adı altında eylemlere girişen askeri yapının omurgası Saddam rejiminin subaylarıdır. Rusya'nın Irak'la özel ilişkileri vardı. İşgale karşı çıksa da engelleyemedi. Buradaki yatırımları heba oldu. Irak'tan alacağı borcu tahsil edemedi. Ağır ekonomik/siyasi kayba uğradı.

Üçüncü adım eski Sovyet coğrafyasında atıldı. “Renkli devrimler” Avrasya coğrafyasını derinden sarsmaya adaydı. 2003'te Gürcistan'da, 2004'te Ukrayna'da, 2005'te Kırgızistan'da iktidar değişiklikleri yaşandı. Üç değişiklik de seçimlerden sonra başlayan “halk ayaklanmaları”nın ardından gerçekleşti. Bunlara devrim dediler ve Trotski'den esinlenerek eklediler: İnsan Hakları, Demokrasi ve Serbest Piyasa ekonomisinin hakim olacağı siyasal rejimler kurulana değin “Sürekli Devrim!”. İktidar değişikliklerinin arkasında Soros ve sivil toplum örgütlerini destekleyen Batılı devletlerin olduğu sonradan ortaya çıktı. Putin ilk uyarıyı 2007'de Münih Konferansı'nda yaptı: Avrupa'da yeni bir “demir perde” örülüyordu. 2008'de Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üyeliklerinin *casus belli* (savaş nedeni) sayılacağını ilan etti ve Ağustos ayında Tiflis Yönetimi Güney Osetya'ya saldırınca çok ağır bir karşılık verdi. Ukrayna'da Yuşenko, Kırgızistan'da Bakıyev 2010'da koltuklarından oldular. Şaakashvili ise 2013'teki seçimlerde iktidarını kaybetti. Şu an (Ukrayna'da)

Odesa valisi. Rusya, son hamlesini 2013'te Kiev'de başlayan (2004'tekinin benzeri) halk ayaklanması sonrasında gerçekleştirdi. Kırım'ı işgal/ilhak etti. Ukrayna'nın NATO'ya katılmasına göz yummayacağını gösterdi. 2014'ten bu yana ağır ekonomik yaptırımlara göğüs germeye çalışıyor.

Son perde 2011'de Tunus'ta açıldı. Mısır'da sürdü. Adına "Arap Baharı" dediler. Mısır halkının önüne sandık konulduğunda buradan Müslüman Kardeşler'in çıkacağını herkes biliyordu. Öyle oldu. Sonra, ancak darbeye uzaklaştırdılar Müslüman Kardeşler'i. Rusya Mısır'la çok özel ilişkiler yürütüyor. Libya dönüm noktası oldu Rusya için. BM Güvenlik Konseyi'nde "halkını katleden diktatör" Kaddafi'nin bunu yapmasının engellenmesi için olumlu oy kullandı. Fakat, ABD önderliğindeki NATO güçlerinin Libya'yı devletsizleştirme operasyonu boyunca kendisini aldatılmış hissetti. Benzeri bir gelişmeye izin vermeme konusunda kararlıydı. Rusya'nın Libya'daki çıkarları son derece olumsuz etkilendi. Bugün "Libya'da ne oluyor, petrol ve doğal gaz yataklarını kimler işletiyor?" soruları nedense gündem dışıdır.

Uluslararası ortamın çerçevesini ana hatlarıyla çizebilmiş olmayı umuyorum. Şimdi bu çerçevenin içine Suriye operasyonunu oturtmayı denememe izin veriniz lütfen. Bugün Rusya Suriye'de hava operasyonları düzenliyor. Neden? Birincisi Rusya'nın Suriye'yle ilişkileri SSCB dönemine uzanır. Ticari ilişkiler 1955'te başladı. 1957'de yaşanan "Suriye Bunalımı" ile günümüzde yaşananlar ayrıca karşılaştırmaya değer. ABD, "komünizmle mücadele" adı altında Arap devletlerini içine alan bir askeri ittifakı Türkiye'ye kurdukmaya çalışırken büyük bir bunalım yaşandı. Suriye bu baskıdan 1 Şubat 1958'de Mısır'la birleşerek kurtulmaya çalıştı. Bunalımın sonucu SSCB'nin Ortadoğu'ya girmesi ve Suriye'de bir askeri üs edinmesi oldu. Yani, Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığı yeni değil. Üstelik, uluslararası hukuka uygun ve meşru. Moskova ile Şam arasında bu üssün statüsünü düzenleyen bir anlaşma var.

İkincisi, Ortadoğu'daki gelişmeleri değerlendirirken, burada son 10 yıl içerisinde bulunan ve şimdilerde nasıl işletileceği üzerine kavga edilen enerji (doğal gaz/petrol) kaynaklarını göz ardı etmemek gerekir. Kıbrıs'tan Mısır'a Doğu Akdeniz'deki gelişmeleri enerji perspektifinden okumak anlamlı olacaktır. Olup bitenden en karlı çıkan devletin İsrail olduğunu söylemek mümkün. Netanyahu'nun operasyonlar başlamadan bir hafta önce Moskova ziyareti ve İsrail'in olup bitenler üzerine "sesinin çıkmaması" ise manidar. Rusya, Doğu Akdeniz'deki enerji paylaşımında yer almak ve söz sahibi olmak istiyor.

Üçüncüsü, Rusya bu operasyonu başlatırken, terörizme kaymış köktendinci İslam'a karşı mücadele hedefini açıkladı. 1999'da başlayan II. Çeçenya Savaşı da hızla terörizme kaymış, Rusya bu unsurlarla mücadelede

deneyim kazanmıştı. Rusya’da halen 20-25 milyon Müslüman yaşıyor. IŞİD içerisinde çok sayıda Rus vatandaşının yer aldığı sanılıyor. Rusya bunlara karşı Suriye’de savaş veriyor: “En iyi savaş, başkalarının topraklarında yapılan savaştır”¹

Suriye’de yaşananların “insani boyutu” atlanmamalıdır. Canlarını koruyabilen 4-5 milyon Suriyeli evlerinden, vatanlarından oldu. Büyük bir sığınmacı/mülteci bunalımı yaşanıyor. Üstelik IŞİD adındaki örgütün yerli halka uygulamaları insanlık dışı. Uygarlık adına ne varsa yakıp yıkıyor, kelle kesip kadınlara tecavüz ediyorlar. Türkiye ve Fransa’da yaşandığı gibi acımasız terör eylemlerine girişebiliyorlar. Rusya’nın hava operasyonu uygarlık dışı bu yapıya verilen yanıt olarak değerlendirildiği ölçüde Ortadoğu’nun geniş halk kitlelerinin desteğini aldı.

Sıkça sorulan şu soruyu da yanıtlamama izin veriniz: “Savaş çıkar mı?” Çok özür dilerim, ama savaş zaten var. Bütün çirkinliğiyle sürüyor. Eğer asıl kaygı duyulan ABD ile Rusya arasında bir savaşa, yanıt basit ve net: Hayır! Sürecin gelişiminden bunu çıkarsayabiliriz. Putin Suriye’deki gelişmelere kayıtsız kalmayacağını ilk kez BM Genel Kurulu konuşmasında açıkladı. Ardından Obama’yla Paris’te görüştü ve Rusya’nın pozisyonunu anlattı. Antalya’daki G-20 Zirvesi’nde yeniden bir araya geldiler. Başkan yardımcısı John Kerry Moskova’da görüşmelerini sürdürüyor. Rusya’nın ardından ABD de Suriye’de bombalamaya başlayınca, iki devlet arasında olası sorunların ortaya çıkmasını engellemek için ortak bir yapı kurdular. İki devlet arasında topyekün bir savaşın önündeki en önemli engel nükleer silahlar ve ikinci vuruş yeteneğidir ve çıkması beklenmez.

Sonuç olarak Rusya ABD’nin “dünya çapındaki jandarmalığını” engellemek istiyor. Bunu yaparken çok kutuplu bir yapıyı öneriyor. 1996’da başlayıp 2001’de örgüt yapısına dönüşen Şangay İşbirliği, 2002’de ortaya çıkan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, BRICS, 2012’de gümrük birliği (Kazakistan ve Belarus ile) ve 2015’te ortaya çıkan Avrasya Ekonomik Birliği, son olarak 2015’te kurulan Asya Altyapı ve Kalkınma Bankası hep bu politikanın köşetaşları. Rusya ekonomiden güvenliğe uluslararası sistemin temel katılımcılarından biri olduğunu göstermek istiyor. Bölgede siyasi istikrarı sağlayarak buradaki etkinliğini arttırmak istiyor. Başta/başlıkta sorduğumuz soruya dönersek, Rusya Suriye’de ne aradığı sorusuna basit bir yanıt verilebilir: Denge!

¹1998-2004 yılları arasında 10’dan fazla devletin katıldığı Kongo Savaşları’nda 3.800.000 kişinin yaşamını kaybettiği düşünüldüğünde, Suriye’de insan kaybının henüz o düzeye gelmediği söylenebilir.